

μων και ασήμαντων, από ύψη και από βάθη. Πεζοί, επίσημοι και άσημοι, βάλθηκαν τον ποιητή να διακαλέψουν πως να τραγουδή το τραγούδι του. Λογιώτατοι της εποχής του Κοδριακά στάθηκαν άγνάντια στο σοφό μαθήματα για να του δώσουν. Δούλεψαν σπέρτα βρεγμένα και σπέρτα εύκολόσβυστα. Προς το γαλήνιο και το αίθεροδρόμο φέγγος το νυχτερινό γαυγίσματα σκορπίστηκαν. Του Κράτους λειτουργοί μέσα σε λογής χρυσοβούλλα έπιστημοποίησαν, πολύ πιό πρόχειρα παρ' όσο σοβαρά, γλωσσικά ζητήματα και λογοτεχνικά. Ένα μόνο δεν είδαμε νομολογίες να εκδώσουν οι στιχογράφοι, και της Φαντασίας οι τεχνίτες να γνωμοδοτήσουν για την ποιότητα του νερού της δεξαμενής στο πείσμα των Ιατροσύνεδρων.

Και νά! μέσ' από το χάος το κωμικοτραγικό, φύτρωσε σαν ένας κόσμος δυνατά συναρμοσμένος από νόημα και λαχταριστός από καρδιά, το βιβλίο του κ. Φωτιάδη. Μέσα στο χορό των μεθυσμένων πρόβαλεν ο Λόγος ρυθμικά και ξετύλιξεν, ακόμα κι άλλη μια φορά, την αλήθεια και την ωραιότητα της γλωσσικής ιδέας.

Το βιβλίο του κ. Φωτιάδη δεν είναι χυμένον όλο σύμμετρα και κανονικά. Όμως κι αν κάποια εύρυθμιά του λειπή και συνθετική όμορριά, το γιομίζει μια δύναμη έκφραστική και χάρη μιας ζωής πρωτόφαντης. Δεν έχει την ακρίβεια τη γεωμετρική, την τάξη, τα λεπτά κεντήματα, την ομκλώτατη ροή, το φροντισμένο συγκρίσμα των «Ειδώλων»· δεν έχει το μικρόχολο τανάδρυσμα και τα πολεμικά σκληρά χτυπήματα και τα τυφλά καμιά φορά, του Βερναρδάκη. Έχει κάτι άλλο, ίσως πιό πολύτιμο, χάρισμα. Το ξεχωρίζει ένας σφυγμός γοργός, ακατάπαυτος, άσώπαστος μιας άνοιχτομάτας, νευρικής, άεικίνητης, άκαταδάμαστης ζωής. Δέ θυμούμ' έτσι ζωηρά βιβλίο να μου θύμησε άλλοτε την εικόνα του ανθρώπου του γερού, και του αίσθαντικού, και του ακούραστου, που πάντα του άνεβαίνει ή καρδιά στο στόμα, και που θυμίζουν τα λόγια του τό στίχο κάποιου Πολωνού ποιητή: «Η καρδιά μου είναι γιομάτη από νού...» Αλήθεια, το βιβλίο του κ. Φωτιάδη δεν τα λυπάται τα λόγια· κάποτε τα σπαταλεύει, και χωρίς άφορμή. Μερικές από τις σελίδες του θά μπορούσαν άζημιώτα να λείψουν· όχι γιατί μας λένε πράγματα που δεν είναι «κρείττονα σιγής»· αλλά γιατί με παιδική άφέλεια άγωνίζονται ν' ασπρίσουν τον άράπη. Τόσον είν' έλεεινά και τόσον άνειλικρινή κάποια έπιχειρήματα των έναντίων, ώστε και μόνο να στέκεται σ' αυτά και να ζητη ένα προς ένα να τα ψάχνη και να τα προσέχη, είναι μια χασομέρια άσυγχάρητη. Άλλα πάλιν έπιχειρήματα τόσον είναι ήλαρώτατα μεσαιωνικά, που καμιά κουβέντα δεν έχει πέραση μαζί τους. Τι να είπητε προς ανθρώπους που σοβαρώς άπαιτούν από τό διηγηματογράφο πάντα στις ιστορίες του «να τιμωρή την κακία και να βραβεύη την άρετή!» «Η προς ανθρώπους που όνομάζουν τα θά και τα να κοίτρα θραύσματα!» Το βιβλίο είναι ζωντανό κι από τη συγκίνηση που βάζει μέσα στα ζητήματα που παίρνει και μας ξεδιπλώνει ζωντανό ακόμα κι απ' αυτή τη γλωσσική άκαταστασία που δεν του φτάνει μόνο να μας την παρουσιάση θεωρητικά, αλλά και μας τη φέρνει χεροπιαστά με τό ύφος του. Έχει ένα πρόλογο κ' επίλογο μαζί» καθώς τον όνομάζει· στο μέρος αυτό ξαναπαίρνει και συνθετικά μεταχειρίζεται την ιδέα

που την ξετύλιξε και μας έδειξε αναλυτικά στα παρακάτω φύλλα, κυρίως στα έξη του γράμματα προς τον «Ταχυδρόμο», που έπιγράφονται: «Τό γλωσσικόν ζήτημα, ή πόθεν πρέπει ν' άρχισι ή εκπαιδευτική μας άναμόρφωσις». Το βιβλίο είναι γραμμένο δίγλωσσα, ή, αν άγαπάτε, τρίγλωσσα. Τα γράμματα του προς την Κωνσταντινουπολίτικη έφημερίδα, πυργοδέσποινα του λογιωτατισμού, προωρισμένα να τυπωθούν εκεί, τα γράφει, σε μια καθαρεύουσα τόσο συμβιβαστική όσο φτάνει για να μην της κλείση κατάμουτρα την πόρτα της ή πυργοδέσποινα. «Όμως άγάλια άγάλια και άθέλητα, όσο δυναμώνει ο καυγας μέσα στα φύλλα του «Ταχυδρόμου» τόσο δυναμώνει και ο συζητητής τη γλώσσα του με της δημοτικής γλώσσας τα χρώματα και τα χαρίσματα, τόσα την παραμερίζει άφρόνιστα την κάλπικη καθαρολογία. Τόσο ή καθαρεύουσα του γίνεται άσύμμετρα, άρνητική, και επαναστατική· όσο που τελιώνει με την άποκλειστική παραδοχή και με τό προσεχτικό μεταχείρισμα της δημοτικής γραμματικής. Γιατί λογοτέχνης τέτοιας διανοητικής και τέτοιας ήθικης αξίας δε μπορούσε και δεν έπρεπε ν' άπομείνη διαλαλητής και διδάσκαλος μιας ιδέας που δε θά είχε τη θέληση και την όρεξη να την έφαρμόση σωστά και δάκκερα. Με τό λόγο, και τό παράδειγμα. Και να γιατί ο κ. Φωτιάδης που άρχισε τη συγγραφή του έκλεκτικά και διπλωματικά, λίγο λίγο και με την όρμη της ψυχής του και από τό δρόμο των όρμητικών των ίδιων των πραγμάτων, την έτέλειωσε την συγγραφή του σε γλώσσα ψυχαρική (1) και τό σφράγισε τό βιβλίο του με άφιέρωμα στον άγαπητό του Ψυχάρη».

Όμως ή μεγάλη σημασία του βιβλίου δεν είναι ή γυμνή γλωσσολογική. Είναι τό πλάσμα που μέσα του κράτησε τις γυμνασμένες και τις δυνατές φωνές όλων εκείνων, που προτήτερα, σε βιβλία δλόκληρα ή σκόρπια σε φύλλα και σε φυλλάδες, άγωνίστηκαν, καθένας με τα όπλα τα δικά του, να την άναστυλώσουν την αλήθεια της γλωσσικής ιδέας. Όμως τις φωνές αυτές τό καλοκουρτισμένο και τό πολύχορδον όργανο του τό ξαναφέρνει σ' ατύτιά μας πλούσια και σχεδόν τελειωτικά· δίνει σ' αυτές καινούρια νιάτα. Κ' έχει και τη δική της την ξεχωριστή φωνή ή τέχνη του κ. Φωτιάδη. Και ή ξεχωριστή αυτή φωνή μας φωνάζει, μας έξηγει, παραστατικά και σοφά και καταπειστικά, μας βάζει στα μάτια μας έμπρός τό μεγάλο τό άδίκημα που κάνει στο Έθνος τό πανάθλιο παιδευτικό μας σύ-

(1) Τη φράση «Ψυχαρική γλώσσα» δεν την παίρνω εδώ στη σημασία που έκαμα και τον ίδιο τον Ψυχάρη σ' ένα γράμμα του προς έμένα να πη: «... Να τό σκοτώσουμε τό μπόσιχο αυτό τόνομα, ψυχάρικη γλώσσα, ψυχαραμός κι άλλα τέτοια. Δεν έξρω πρῆμα που να θυμώνω πιό πολύ». (21 του Τρυγητή 1901) Βέβαια· ένας άνόητος ή ένας κακοθαλητής θά βαρφήση την έθνική μας γλώσσα ψυχαρική μόνο και μόνο για να δείξη πως είναι κατωμένη από τό έτσι θέλω ενός ανθρώπου, και όχι ξετυλιμένη από την ψυχή ενός δλόκληρου λαού». Με και μ' όλα αυτά ή αλήθεια είναι πως ψυχαρική γλώσσα είναι ή ίδια ή δημοτική, ή ίδια ή έθνική μας γλώσσα, από κει που παίρνει πιό φωτεινή συνείδηση του τί είναι, και στο λόγο τό γραφτό από ύποκειμενική και ρωμαντική, γίνεται άντεκειμενική κ' έπιστημονική, μένοντας πάντα μέσα στον κύκλο της Τέχνης. Και ο καθένας λογοτέχνης, φτάνει νάχη τέτοια άντίληψη της γλώσσας μας, κ' έτσι, άπάνου κάτω, να τη γράφη, κάτω από τό φως που μας ήρθε στα 1888 με τό «Ταίξιδι», ψυχαρικής είναι, και στην καθαρεύουσα ακόμα αν έκθέτη τους στοχασμούς του, και ψυχαρική ή γλώσσα του, ή δημοτική κι άς μην τό καταλαβαίνη, κι άς μη θήλη να τό καταλάβη.

στημα. Δεν είναι τα πρόσωπα που φαίνε· φαίνει τό άπρόσωπο και τό μεδουσοπρόσωπο τό σύστημα που άπολιθώνει. Το τέρας φαίνει που παίρνει τό παιδί από την άγκαλιή της μέννας του, καλοπλεγμένο άκέραιο, και τό μεταμορφώνει σ' ένα είδος ήθικου σακχίτη με τρόπους και με δασκαλέματα σαν εκείνα που μεταχειρίζεται ο σατανικός Τζιριτόκωστας μέσα στο «Ζητιάνο» του Καρκαβίτσα. Το παιδί τό θύλα είναι, τό σκολειό τό μακελλειό. Κάθε πατέρας, που με της ψυχής τα μάτια βλέπει με καταλαβαίνει. Το παιδί μέσα στο σπίτι βάζει πάντα τις ιδεούλες του και τα αισθηματάκια του σε γλωσσικήν άσφογη μορφή· μπορεί να πάρουμε από κείνο μαθήματα· τό παιδί είναι λογοτέχνης και είναι γλωσσοπλάστης και τα λάθια του, σύμφωνα κ' εκείνα με κάποιο νόμο. Το γλωσσικό λουλούδι άνθίζει στα χειλάκια του σαν ένα ρόδο του Άπριλιού δλόδροσο. Στο σκολειό τό στέλνεις; Άγάλια άγάλια τό λουλούδι κίτρινίζει, ρίχνει κάτω τα φυλλάκια του, μαρκίνεται. Δέσκαλι και δασκάλισες (δὲ φαίνε οι άνθρωποι, τό είπα· φαίνει τό σύστημα) δουλεύουνε φιλότιμα και ακούραστα για τό χάλασμα τουτό. Γιατί άγωνίζονται όλοι τους όχι να του καλλιεργήσουν και να του πλουτίσουν την αληθινή του γλώσσα και ύστερα μ' αυτή να του ξαναόξουν και τους θησαυρούς της άρχαίας· κάνουν κάτι άντιψυσικό και άντιπαιδαγωγικό. Το σκοτώνουν τη δική του γλώσσα, και δεν του αφήνουν στην ψυχή του καμιά. Μήτε τη δημοτική, μήτε την άρχαία. Του μπήγουν στο μυαλό του την καθαρεύουσα, όπως μπήγει κανείς διάφορα καρφιά στον κορμόν ενός δέντρου· Άλλά με τέτοιους τρόπους, σκοτώνεται ο νοός, δηλαδή ο άνθρωπος, δηλαδή ο πολίτης, δηλαδή τό Έθνος. «Η πρώτη αυτή ζωή της γλώσσας, ή σπιτική, ή προσχαλική ζωή, λέγει ο κ. Φωτιάδης, αυτή πρέπει να καλλιεργηθεί, να πλουτίσει. Διότι θά ποτίσει, θά θρέψη, θά δυναμώσει τας ρίζας του νοού. Αυτόν τον πυρήνα τον γλωσσικόν, τον όποιον θ' άποκτήσει τό παιδί επάνω στα γόνατα της μητέρας του, μέσα εις τό πατρικό σπίτι, αυτός είναι ο αληθινός οργανισμός, ο ζωντανός, ο όποιος περιέχει, δηλαδή την τριάδα την όμοούσιον και άχώριστον, τον νοόν, τό αίσθημα, την θέλησιν. Αυτόν τον οργανισμόν, τον μικρόν, άλλ' άρτιον, αυτόν πρέπει να καλλιεργήσει και τό σχολειόν, και ν' άνούσσει εις γλώσσαν έθνικήν. Δίχως αυτόν, τό σχολειόν είναι τόπος, όπου σταματά ή άνάπτυξις ενός παιδιού, δηλαδή του Έθνους»...

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΔΑΜΑΣ

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΑΣ

Άπ' των φιλιών τη φλόγα την άκοίμητη
Κι απ' των καρδιών τό χέυτο τό δεμένο—
Άπ' τη μεγάλη Άγάπη την άίμητη,
Βλέπεις τό φως του κόσμου εδτυχισμένο.
Γλυκά με τις ματιές μας σ' άγκαλιάζουμε
Και της καρδιάς ύμνολογεί τό στόμα·
Στένενα την Άγάπη μας δοξάζουμε
Κ' ήρθες για μας στη γη Θεός με σώμα!

ΕΝΑΣ